

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

8

1911

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

BAS. N. GRÉGORIADÈS

Ε.Υ.Δ. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

σ. 141 κ. ι. 6) Κ. Σάθα Νεοελληνική φιλολογία. Ἐν Ἀθήναις. 1868 σ. 521 κ. ι. γ) *Hubert Pernot* Bibliographie Ionienne. Ἐν Παρισίοις. 1915 ἀρ. 281, 308, 314, 317-9, 325, 406, 448, 510, 530, 2002.

Ὁ δὲ Ἰωάννης Βελοῦδος ὁ ἐν Βενετίᾳ γνωριμώτατος ἐπὶ μακρὰ ἔτη διευθυντὴς τῆς Μαρκιανῆς καὶ ἐν ἔτει 1890 ἀποθανὼν εἶνε γνωστόν, ὅτι ἐν τῇ νεότητι ἐφιλοπόνησεν ἰταλικὴν μετάφρασιν τῆς Βιβλιοθήκης, ἣτις φαίνεται περατωθεῖσα βραχὺν χρόνον μετὰ τὸ 1834, ἀλλ' οὐδέποτε ἔδημοσιεύθη. Δυστυχῶς οὐτ' ἐν Βενετίᾳ ἠδυνήθη νάνυρρη αὐτὴν ὁ κ. Μαρτίνη, οὐτ' ἐν Ἀθήναις εὐρίσκειται κατὰ τὰς ὑπ' αὐτοῦ γενομένας ἐρευνας. Κἀγὼ δ' ἐρωτήσας ἔμαθον, ὅτι εἰς τὴν Ἐθνικὴν βιβλιοθήκην, ἐν ἣ ἀπόκεινται τὰ ἔντυπα βιβλία τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βελοῦδου, οὔτε τοῦτο οὔτε ἄλλο τι τῶν χειρογράφων αὐτοῦ περιῆλθεν.

Τὴν ἀξίαν τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Μαρτίνη συμπληροῦσι τέλος ὀκτὼ ἀξιολογοὶ φωτοτυπικοὶ πίνακες σελίδων τῶν κυριωτάτων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Φωτίου.

Publications de l'École des langues Orientales vivantes. Bibliographie Ionienne. Description raisonnée des ouvrages publiés par les Grecs des Sept-îles ou concernant ces îles du quinzième siècle à l'année 1910 par *Emile Legrand*. Oeuvre posthume complétée et publiée par *Hubert Pernot* Docteur ès lettres, répétiteur à l'École des langues Orientales vivantes. Ἐν Παρισίοις. Ernest Leroux, éditeur. Εἰς μέγα 8ον. Τόμοι δύο ἐκ σελίδων ἐν 8μῃ IX, 860.

Γνωστὴ εἶνε ἡ ἀκρίβεια, μεθ' ἧς ὁ μακαρίτης Αἰμίλιος Legrand ἠσχολήθη περὶ τὴν ἑλληνικὴν βιβλιογραφίαν, παρασχών ὡς καρποὺς τῆς τοιαύτης αὐτοῦ ἀσχολίας τοὺς ἐννέα τόμους τῆς Bibliographie hellénique aux XVe et XVIe siècles καὶ τῆς Bibliographie hellénique au dix-septième siècle. Οἴονεὶ συμπληρόνων τὰ ἔργα ἐκείνα εἶχεν ἐπιληφθῆ ὁ Legrand καὶ τῆς ἰδίας ἀναγραφῆς τῶν βιβλίων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ἀφορμὴν λαβὼν ἐκ τῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ γυμνασιάρχου Κερκύρας Ἰωάννου Ῥωμανοῦ ἐν ἔτει 1895 ὑπὸ τῶν οἰκείων ἀποστολῆς μεγάλου μέρους τῆς βιβλιοθήκης τοῦ μεταστάντος εἰς τὸν ἐν Παρισίοις βιβλιοπώλην Ἀλφόνσον Picard, οὗ ὁ ὑπ' ἀρ. 86 κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1896 ἐκδοθεὶς κατάλογος περιλάμ-

ἔκανε μέρος τῶν βιβλίων ἰκείνων. Ἐκτοτε ὁ Legrand ἤρχισε παρασκευάζων τὴν Ἴονιον βιβλιογραφίαν, ὅπερ ἔργον διέκοψεν ἐπελθὼν ὁ θάνατος. Τὸ δὲ χειρόγραφον αὐτοῦ, ὅτε περιήλθεν εἰς τὸν ἐπεξεργασθέντα τὸ ἐνταῦθα ἀγγελλόμενον βιβλίον κ. Pernot, περιελάμβανε τοὺς ἀπὸ τοῦ 1525 μέχρι τοῦ 1900 χρόνους. Ἐπλούτισε δ' αὐτὸ ὁ κ. Pernot κατὰ τὸ ἐν πέμπτῳ, ἐλάχιστα μὲν βιβλία προσθεῖς ἐκ τῶν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, πολὺ δὲ πλείονα ἐκ τῶν προτέρων χρόνων.

Καίπερ δὲ περιλαμβάνουσα ἡ βιβλιογραφία αὕτη, οἷα πρόκειται ἡμῖν, 4043 τίτλους βιβλίων, πολλῶ ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶνε πλήρης· αὐτὸς δ' ὁ ἐκδότης ὁμολογεῖ τοῦτο, παρακκλῶν θερμῶς πάντας τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα διατρίβοντας καὶ δυναμένους νὰ συντελέσωσιν εἰς συμπλήρωσιν τῶν χασμάτων χάριν ἐκδόσεως παρρητήματος, μετὰ σημειώσεως τῆς προελεύσεως τῶν σταλησομένων συμπληρώσεων. Ἄηλοι δ' ἐν τῇ ἐκκλήσει ταύτῃ τοῦ προλόγου, ὅτι « Συμφώνως πρὸς τὴν ἐξαίρετον μέθοδον ἣν ἠκολούθησεν ὁ Legrand, θεωρεῖ ὡς περιλαμβανόμενον εἰς τὸ πρόγραμμα αὐτοῦ πᾶν σύγγραμμ' ἀναφερόμενον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους ὑπὸ οὐρανῶν ποτε ἔποψιν ».

Ἠράγματι τὸ βιβλίον εἶνε πολυτιμότερον, συμπληρούμενον δὲ, ἐπειδὴ τὰ κενὰ εἶνε ὁμολογουμένως πολλὰ, θὰ χρησιμεύσῃ πολλαχῶς. Ἐχει δίκαιον ὁ κ. Pernot λέγων ἐν τῷ προλόγῳ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς σημασίας τοῦ θέματος ταῦτα· « Ὅτε οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Κρήτην τῷ 1669 καὶ διέκοψαν ἀποτόμως τὴν ἐν αὐτῇ πλουσίαν » λογοτεχνικὴν ἄνθησιν, ἀληθῶς εἰς τὰς Ἰονίους νήσους μετεφέρθη ἡ νεοελληνικὴ παιδείσις. Ὑπὸ εὐνοϊκούς πολιτικούς ὄρους ἠδυνήθη » αὕτη νάναπτυχθῆ ἔλευθέρως, καὶ σήμερον δὲ, καίτοι αἱ Ἀθηναὶ » κατέλαβον κατὰ μικρὸν τὰ πρωτεία, δὲν εἶνε ὁμως ταῦτα ἀναμφισβήτητα· πολυπληθεῖς εἶνε οἱ Ἴονιοι, οἵτινες ἐν ταῖς ἰδίαις πατρίσι » καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρωτεύουσῃ διατηροῦσιν ἐνδοξον παράδοσιν. Κατὰ » ταῦτα ἡ ἐπιχείρησις βιβλιογραφίας ὡς ἡ ἀνά χειρας ἦτο ταυτόσημος πρὸς τὴν καταγραφὴν εἰκόνας τῆς πνευματικῆς δράσεως τῶν » νεωτέρων Ἑλλήνων ἐν ἐνὶ τῶν κυριωτάτων αὐτῆς κέντρων ».

Προφανῆς ἐντεῦθεν καθίσταται ἡ ἀξία τῆς συλλογῆς ταύτης, ἥτις ἐτι μείζων θάποθῃ διὰ τῆς προσδοκωμένης συμπληρώσεως. Ἄλλ' ὁμολογοῦμεν, ὅτι παρὰ τὴν ἐπιμέλειαν μεθ' ἧς ὑπὸ τοῦ Legrand

αὐτοῦ ἢ τοῦ κ. Pernot συνελήχθησαν καὶ ἀνεγράφησαν οἱ τίτλοι τῶν συμπεριληφθέντων, παρὰ τὴν προσοχὴν τὴν καταβληθεῖσαν περὶ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ βιβλίου, παρὰ τὴν μέριμναν περὶ ἐξευρέσεως τοῦ πληθους ὀνόματος συγγραφέων ἢ ἐκδοτῶν βιβλίων, δηλουμένων διὰ τῶν ἀρχικῶν μόνον γραμμάτων, παρὰ τὰς ἀξιολόγους ἐπιξηγηματικὰς πολ- λάκις σημειώσεις περὶ τοῦ περιεχομένου τῶν βιβλίων ἢ ἄλλας περὶ αὐ- τῶν καὶ τῶν συγγραφέων εἰδήσεις, δὲν δυνάμεθα νὰ ποδεχθῶμεν τὰ λε- γόμενα ὑπὸ τοῦ κ. Pernot περὶ τῆς ἐξαιρέτου μεθόδου, ἣν ἠκολούθη- σεν ὁ Legrand ἐν τῇ ἀναγραφῇ. Αὐτὸς ὁ τίτλος ὁ δοθείς ὑπὸ τοῦ κ. Pernot εἰς τὸ βιβλίον δεικνύει, ὅτι τοῦτο εἶνε διφυῆς, περιλαμβάνον τοῦτο μὲν τὰ ὑπὸ Ἴονίων Ἑλλήνων ἐκδοθέντα βιβλία, τοῦτο δὲ τὰς περὶ τῶν Ἴονίων νήσων συγγραφάς. Τὰ δύο ταῦτα μέρη ἔπρεπε καθ' ἡμᾶς νὰ διακριθῶσιν ἀπ' ἀλλήλων, ἰσως δὲ μάλιστα τὸ πρῶτον ἔπρεπε νὰ ὑποδιαιρεθῇ εἰς τὰ ὑπὸ Ἴονίων ἐκδοθέντα, καὶ δὴ ὅπουδῆποτε, καὶ εἰς τὰ βιβλία τὰ ἐκτυπωθέντα ἀπλῶς ἐν τυπογραφείοις ἑπτανησιακοῖς ὑπὸ Ἑλλήνων ἢ ξένων, ὑπὸ μὴ Ἴονίων καθ' ὅλου, διότι καὶ τοιαῦτα πολλὰ περιλαμβάνονται ἐν τῇ ὑπ' ὄψιν Βιβλιογραφίᾳ, εἰ καὶ τοῦτο δὲν ἀναγράφεται ρητῶς ἐν τῷ τίτλῳ τοῦ βιβλίου. Τοιοῦτος διμερῆς ἢ μᾶλλον τριμερῆς χωρισμὸς θὰ παρείχεν εὐδιακριτοτέραν τὴν ὕλην, καὶ τότε μᾶλλον εὐπρόσιτος καὶ εὐεξέλεγκτος θὰ ἦτο καὶ ἡ ἐπισκόπησις τῶν ἐν Ἑπτανήσῳ ἐκτυπωμένων βιβλίων, δυναμένη ἀκοπώτερον καὶ συστηματικώτερον νὰ χρησιμεύσῃ καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν αὐτῇ τυπογραφικῆς κινήσεως. Οὐδὲ διορθοῦται κἄν τὸ σύμφυρτον τοῦτο τοῦ βιβλίου διὰ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν συνετάχθη ὁ ἄλλως ἐξαι- ρετος καὶ εἰς ἐξήκοντα καὶ τέσσαρας ὅλας σελίδας (σ. 796 - 860) ἐκτεινόμενος ἐν τέλει τοῦ βιβλίου Ὀνομαστικὸς πίναξ. Ἐν τούτῳ συμ- φύρονται ὀνόματα συγγραφέων, ὧν ἐκδόσεις ἔγειναν ὑπὸ Ἑπτανη- σίων, ἀντικείμενα περιλαμβανόμενα ἐν τοῖς ἀναγραφομένοις βιβλίοις, ὀνόματα τυπογράφων, ὀνόματα ξένων γραψάντων περὶ Ἑπτανήσου καὶ ποικίλα ἀλλότρια. Καὶ διαστελλονται μὲν ἀπ' αὐτῶν τὰ ὀνό- ματα Ἴονίων συγγραφέων διὰ κεφαλαίων γραμμάτων, χωρὶς νὰ ἐξη- γῆται ἐν ἀρχῇ ἢ ἐν τέλει τοῦ πίνακος ἡ σημασία τῆς διακρίσεως ταύτης, ὑπάρχουσι δὲ ὀνόματα διὰ κεφαλαίων γραμμάτων δύο με- γεθῶν, ὧν τὴν διαστολὴν, καὶ ταύτην ἄλλως οὐδαμοῦ ἐξηγουμένην, ὁμολογοῦμεν, ὅτι δὲν κατενοήσαμεν. Σκόπιμος λοιπὸν θὰ εἶνε ἢ κατὰ

τὴν δημοσίευσιν τοῦ συμπληρώματος ἐπαναλήψις πίνακος σκοπιμώτερον διατεταγμένου, διευκολύναντος δὲ καὶ τὴν διάκρισιν τῶν ἐν τῷ ὅλῳ ἔργῳ περιλαμβανόμενων βιβλίων τῶν εἰς τὰ τρία κατὰ τάνωτέρω διασταλέντα μέρη ἀνηκόντων. Παρίσταται δ' ἀνάγκη καὶ τῆς ἐν τῷ τοιοῦτῳ πίνακι πρὸς τῷ ὀνόματι τῶν συγγραφέων προσθήκης καὶ τῆς ἐπτανησιακῆς αὐτῶν πατρίδος, ἥτις δὲν δύναται νὰ εἶνε πάντοτε γνωστὴ εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ βιβλίου, εἴτε ἀναφέρεται αὐτῇ που αὐτοῦ, εἴτε καὶ ὅλως παραλείπεται συνηθέστερον. Τῆς δὲ κατὰ τάνωτέρω λεχθέντα ἀνεπαρκείας καὶ συγχύσεως τοῦ σημερινοῦ πίνακος φέρομεν ἐν καὶ μόνον, ἀλλ' ἰνδεικτικὸν παράδειγμα ἐκ τῆς σ. 829

MANOUSOS (ANTOINE). 1657, 1958.

MANOUSOS (Antoine). 2991, 3293, 3880.

Ἄλλὰ παρατηροῦντες τοὺς ἀριθμοὺς τῶν βιβλίων, εἰς οὓς γίνεται παραπομπὴ ὑπὸ τὰ δύο ταῦτα διὰ κεφαλαίων γραμμάτων διαφόρου μεγέθους διακρινόμενα ὀνόματα, εὐρίσκομεν, ὅτι πρόκειται περὶ συγγραφῶν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Ἀντωνίου Μανούσου, ὅστις ἦτο Κερκυραῖος, ὅπερ μόνον ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ τίτλου τοῦ ὑπ' ἀρ. 3293 βιβλίου τυχαίως δύναται νὰ μάθῃ ὁ ἀναγνώστης, οὐδαμοῦ δ' ἐσημειώθη ἐν τοῖς ἄλλοις ἀριθμοῖς ἢ ἐν τῷ πίνακι ὑπὸ τοῦ ἀναγραφέως.

Παρὰ τὰς ἐλλείψεις ταύτας, ὧν κατὰ τὰ εἰρημένα εὐχόμεθα τὴν ἐκ τῶν ἐνόντων διόρθωσιν διὰ νέου ἐν τῷ συμπληρώματι πίνακος, τὸ βιβλίον τοῦ Legrand καὶ Pernol παρέχει πλούσια οὐ μόνον γραμματολογικὰ καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπτανησιακῆς καὶ τῆς καθ' ὅλου ἑλληνικῆς τυπογραφίας ἀναφερόμενα, ἀλλὰ καὶ ἱστορικὰ καὶ γλωσσικὰ διδάγματα. Τῶν περιεργωτάτων δὲ εἶνε ἢ ἐκ τῶν τίτλων πολλῶν βιβλίων ἐμφαινομένη προσπάθεια τῆς εἰς τὴν Ἐπτανήσον εἰσαγωγῆς ἑλληνικῶν ὄρων διὰ νέα πράγματα τοῦ δημοσίου μάλιστα βίου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, ἀλλὰ καὶ ἀργότερον, ἀνθ' ὧν ἡ πολιτεία τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος καθιέρωσεν ἄλλας λέξεις, κοινὰς σήμερον γενομένας. Οὕτως οἱ Ἐπτανήσιοι ἔλεγον καὶ ἔγραφον Ἐπιστολεῖον ἀντὶ Ταχυδρομείου, Φαρμακοπωλεῖον ἀντὶ Φαρμακείου, Τροπολόγησις ἀντὶ Τροπολογία, Δικονομικὸς ἀντὶ Δικηγορικὸς, Ἱατροδιδάκτωρ ἀντὶ Διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ἐν γίνοι δὲ τὸ βιβλίον τοῦτο εἶνε οὐ μόνον σὺλ-

λογη τίτλων διαφωτιζόντων τὰ κατὰ τὴν εἰς τὴν Ἑπτάνησον ἀναφερομένην πνευματικὴν κίνησιν, ἀλλὰ καὶ πηγὴ ἀξιοσπούδαστος αὐτῆς τῆς ἱστορίας τῶν τυχῶν τῶν Ἰονίων νήσων καθ' ὅλου. Διὸ εὐγνωμοσύνης ἀξίος εἶναι ὁ κ. Bernot ἐπὶ τῆ ἐκδόσει αὐτοῦ.

Μ. Η. Μαλανδράκη Ἡ Παριζιάς σχολῆ. Ἐν Ἀθήναις. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Παρασκευᾶ Λεωνῆ. 1911. Εἰς 8ον σελ. ζ', 182.

Δὲν εἶναι πολὺς χρόνος ἐξ οὗ ἤρχισε μετὰ τὴν καθολικὴν περὶ τῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας ἑλληνικῶν σχολῶν συγγραφὴν τοῦ Μιχθαίου Παράνικα ἡ εἰδικὴ ἐνασχόλησις περὶ ἐνίων αὐτῶν, ἧτις εἶνε ἀπαραίτητος πρὸς παρακολούθησιν τῆς ὅλης ἐν τῷ Ἑλληνικῷ πνευματικῆς κινήσεως ἐν ἡμέραις πονηραῖς. Εἰς τὰς ὀλίγας ταύτας μονογραφίας τῶν τελευταίων ἐτῶν προστίθεται καὶ τὸ ἐνταῦθα ἀγγελλόμενον ἔργον περὶ μιᾶς τῶν σπουδαιωτάτων σχολῶν, τῆς ἐν Πάτρμφ.

Ὁ συγγραφεὺς κ. Μαλανδράκης διήρесе τὸ ἔργον αὐτοῦ εἰς τρία μέρη· α') «Περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς σχολῆς, τῶν διδασκάλων αὐτῆς καὶ τῆς καθόλου αὐτῆς καταστάσεως καθ' ἅπαντα αὐτῆς τὸν βίον»· β') «Περὶ τῶν πόρων καὶ τῶν ἀναλωμάτων, τῶν προστατῶν, ἐυεργετῶν καὶ ἐφόρων καὶ τῆς βιβλιοθήκης τῆς σχολῆς»· γ') «Περὶ τῶν μαθητῶν τῆς σχολῆς καὶ τῆς ἐν αὐτῇ διδασκαλίας. Ὡς δ' ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων γίνεται δῆλον, πραγματεύεται ἐν τῷ κειμένῳ τὰ πρὸς τῆς ἰδρύσεως τῆς σχολῆς ἀρχομένης τῆς δευτέρας δεκάδος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ὑπὸ Μακαρίου ἱεροδιακόνου τοῦ Καλογερᾶ μέχρι τοῦ Ἰωάννου Σακελλίωτος, διδάξαντος ἐν αὐτῇ ἀπὸ τοῦ 1865 ἕως τοῦ 1888, ὅτε ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, κληθεὶς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Κωνστ. Λομβάρδου, ὑπουργοῦ τῆς Δημοσίως ἐκπαιδεύσεως, ὡς πρῶτος ἐπιμελητῆς τοῦ ἐν τῇ Ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ τμήματος τῶν χειρογράφων, τὰ κατὰ τοὺς πόρους καὶ τὰς δαπάνας τῆς διατηρήσεως τῆς σχολῆς καὶ τὰ κατὰ τοὺς μαθητεύοντας καὶ τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας. Ὡς δὲ βλέπομεν ἐκ τῶν πλουσιῶν εἰς τὸ κείμενον ἐπομένων σημειώσεων (σ. 78-149), ἀφθονον ἐποίησατο χρῆσιν πηγῶν καὶ βοηθημάτων, ἀντλήσας τὴν ὕλην αὐτοῦ οὐ μόνον ἐκ πάντων τῶν ἑλληνικῶν καὶ ξένων βιβλίων, ἐξ ὧν ἡδύνατο νὰ διαφωτισθῇ ἔστω καὶ ἐλάχιστόν τι περὶ τοῦ θέματος ὅπερ ἐξελέξατο, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν